

Participatie in Doetinchem – *Goed op weg*

*Onderzoeksgegevens, bevindingen en aanbevelingen van
de rekenkamercommissie Doetinchem, februari 2020*

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	1
1.1	Aanleiding en opdracht	1
1.2	Werkwijze	2
1.3	Indeling rapport	2
2.	Bevindingen	3
2.1	Het gemeentelijk beleid	3
2.1.1	Uitgangspunten van het beleid	3
2.1.2	De betrokkenheid van de gemeenteraad	6
2.1.3	Tussenbalans met betrekking tot het beleid	7
2.2	Terugblikken; de ervaringen nader verkend	8
2.2.1	Centrumomgeving	8
2.2.2	Samen sterk in Schöneveld	10
2.2.3	West-Indische Buurt	12
2.2.4	Balans, de beantwoording van de relevante deelvragen	13
2.3	Vooruitblikken: de Omgevingswet	15
2.3.1	Inleiding	15
2.3.2	Organisatie en proces	17
2.3.3	Balans, de beantwoording van de relevante deelvragen	19
3.	Conclusies en aanbevelingen	20
Bijlage A	Geïnterviewde personen	22
Bijlage B	Bestudeerde documentatie	23

1. Inleiding

1.1 Aanleiding en opdracht

(Burger)participatie vormt een belangrijk maatschappelijk thema voor de gemeente Doetinchem. Burgemeester Boumans meldt hierover op Doetinchem.nl:

“Ik vind het vooral belangrijk dicht bij de mensen te staan. Laagdrempelig, zichtbaar en aanwezig voor de burger. (...) ik houd ook van aanpakken, maar dan wel samen aanpakken. Participatie is voor mij een sleutelwoord.”¹

De rekenkamercommissie wil graag weten hoe de gemeente omgaat met burger- en overheidsparticipatie.¹ Op basis van een terugblik op afgeronde projecten kijkt de rekenkamer welke lessen getrokken kunnen worden uit voorbeelden van burger- en overheidsparticipatie van de afgelopen vijf jaar. Anderzijds wordt naar de toekomst gekeken: hoe worden burgers en de raad betrokken bij de invulling en vormgeving van de aanstaande Omgevingswet? De centrale ambitie van deze wet is om het voor burgers of maatschappelijke partijen makkelijker te maken om initiatieven te nemen in het ruimtelijke domein. Tegelijkertijd stelt die wetgeving dat gemeenten regels moeten opstellen, onder meer om participatie en inspraak al bij de voorbereiding van ruimtelijke initiatieven mogelijk te maken. De wetgever roept de gemeenten op om zelf actief vorm te geven aan maatschappelijke participatie.

Deze overwegingen hebben geleid tot de navolgende centrale onderzoeksvraag:

Centrale onderzoeksvraag

Hoe gaat de gemeente Doetinchem om met burger- en overheidsparticipatie?

Deze centrale onderzoeksvraag is uitgewerkt in de volgende deelvragen.

Deelvragen

Beleid:

1. Welke visie en doelstellingen heeft de gemeente Doetinchem met betrekking tot participatie?
2. Welke kaders heeft de gemeenteraad gegeven rond participatie?
3. Op welke domeinen is het beleid of activiteiten m.b.t. participatie gericht?
4. Op welke wijze is de samenwerking met burgers georganiseerd?
5. Hoe zijn de rollen, taken, bevoegdheden en zeggenschap bij participatie verdeeld tussen de raad, het college van b&w, de ambtelijke organisatie en de burgers?

Terugblikken:

6. Wat zijn de voorbeelden van participatie in de afgelopen vijf jaar?
7. Welke ervaringen zijn hierbij opgedaan (lessons learned, do's and don'ts, blokkades en stimulansen)?

¹ Burgerparticipatie heeft betrekking op activiteiten waarvoor het initiatief ligt bij de (gemeentelijke) overheid. Bij overheidsparticipatie ligt het initiatief voor de activiteiten in de (lokale) gemeenschap en haakt de (gemeentelijke) overheid als één van de deelnemers aan.

Vooruitblikken:

8. Op welke wijze betreft de Doetinchem haar inwoners bij de invulling en vormgeving van de nieuwe Omgevingswet?
9. Hoe en op welke wijze worden de ervaringen met participatie uit (recente) verleden bij de invoering van de Omgevingswet toegepast?
10. Op welke wijze en wanneer is de gemeenteraad bij het proces m.b.t. de Omgevingswet betrokken, dan wel wil ze erbij betrokken zijn?

1.2 Werkwijze

Het onderzoek is begonnen met een startbijeenkomst waaraan de rekenkamer, de onderzoekers van PBLQ en direct-betrokken in de gemeentelijke organisatie² deel hebben genomen. Vervolgens is kennisgenomen van de relevante documenten. Aansluitend is in gesprekken met ambtenaren en portefeuillehouders allereerst ingegaan op het gemeentelijk beleid met betrekking tot participatie. Daarnaast is aandacht besteed aan de uitvoering van dit beleid en de ervaringen die daarbij zijn opgedaan. Tevens is kennisgenomen van de voorbereidingen door de gemeentelijke organisatie op de Omgevingswet.

Om ervaringen met relevante participatietrajecten te kunnen beoordelen, zijn in overleg met de rekenkamer drie van die trajecten geselecteerd voor nader onderzoek. Dat betreft de participatie in de plannen voor de Centrumomgeving, participatie in de wijk Schöneveld en participatie in de West-Indische buurt. Daarover is gesproken met betrokken ambtenaren. Tevens hebben de onderzoekers gesproken met diverse deelnemers aan deze participatietrajecten; dat betreft zowel bewoners als ondernemers.

Om een goed beeld te krijgen van de opvattingen van de raadsleden konden ze in een bijeenkomst hun ambities met betrekking tot participatie aangeven. Vervolgens is met hen van gedachten gewisseld in hoeverre deze ambities in de huidige praktijk al worden ingevuld en wat er moet gebeuren om praktijk en doelstellingen dichterbij elkaar te brengen.

Het veldwerk voor dit rekenkameronderzoek is in november 2019 afgesloten. Van eventuele ontwikkelingen en aanpassingen in het geldende beleid die nadien hebben plaatsgevonden, kan in deze rapportage niet altijd melding worden gemaakt.

1.3 Indeling rapport

In het volgende hoofdstuk beschrijven wij de bevindingen, parallel aan de indeling van de deelvragen. Allereerst wordt in dat hoofdstuk ingegaan op het gemeentelijk beleid. Vervolgens beschrijven wij enkele voorbeelden van participatie, waarbij wij ook ingaan op de opgedane ervaringen. Als laatste beschrijven wij in dit hoofdstuk de gemeentelijke voorbereidingen op de Omgevingswet. Elk van de paragrafen in dit hoofdstuk sluit af met de beantwoording van de relevante deelvragen. In het derde hoofdstuk leest u vervolgens conclusies en aanbevelingen.

² Als in deze rapportage gesproken wordt over 'de gemeentelijke organisatie' worden hier zowel de ambtelijke organisatie als het college van b&w bedoeld.

2. Bevindingen

2.1 Het gemeentelijk beleid

2.1.1 Uitgangspunten van het beleid

In het kader van het onderzoek is aan menig betrokkene binnen de gemeentelijke organisatie de vraag gesteld in welke gemeentelijke documenten de visie, ambities en werkwijzen met betrekking tot participatie zijn vastgelegd. Vrijwel iedereen verwijst dan naar 'De Coalitieagenda 2018-2022'.³ Inderdaad bevat deze Coalitieagenda de nodige passages waarin de ambitie wordt uitgesproken om als gemeente samen te werken met inwoners, ondernemers en maatschappelijke organisaties. Een sleutel passage is wat dit betreft:

“De afgelopen vier jaar hebben wij ontdekt hoeveel energie het in de samenleving losmaakt als we dit samen doen met inwoners, ondernemers en instellingen. Samen kwamen we tot breed gedragen oplossingen die een gemeente nooit alleen kan bereiken. Deze werkwijze smaakt naar meer en wordt onze nieuwe standaard.”

Van een formele concretisering en uitwerking van deze passage, in een visie, gevolgd door afspraken over werkwijzen, procedures, afspraken en verantwoordelijkheden die gemeentebreed gelding hebben, is geen sprake. Daarmee is niet gezegd dat er na het opstellen van de Coalitieagenda niets meer is gebeurd of dat er niets beschikbaar is.

Diverse betrokkenen hebben benadrukt dat het een bewuste keuze is om niet met een uitgewerkt beleidsplan op papier te komen. Binnen de gemeentelijke organisatie was in 2018 een werkgroep, bestaande uit inwoners, ambtenaren en vertegenwoordigers van organisaties, actief om een dergelijk beleidsplan op te stellen. Een conceptversie van zo'n plan werd door de leden van deze werkgroep uiteindelijk ervaren als 'een wollig stuk waar je weinig mee kon'. De werkgroep heeft er vervolgens voor gekozen om geen definitieve versie van het plan op te stellen, omdat dit naar hun mening uiteindelijk het risico met zich mee zou brengen dat een uitgewerkt plan de participatie zou gaan beperken.

Er zijn wel documenten die raken aan een visie op participatie en die vervolgens ook richtlijnen daarvoor bevatten. Zo staat in de door uw raad vastgestelde Dienstverleningsvisie van 2019: “De verhouding inwoner/overheid verandert: de inwoner neemt meer initiatief en de overheid vindt dat ook een goede ontwikkeling. De rol van de gemeente verschuift van regelgevend naar faciliterend of zelfs loslatend.” Onder het kopje 'vertaling naar een nieuwe versie' wordt dit nader uitgewerkt: “De relatie tussen de burgers en de overheid verandert van besloten naar open, en van formeel naar informeel. De gemeente heeft nu meerdere keuzes: loslaten, meedoen, faciliteren of regisseren. Gemeenten maken actief gebruik van bijvoorbeeld de sociale teams om buurten te ondersteunen. Ook bij de Omgevingswet is participatie van omwonenden erg belangrijk. De veranderingen in de verhouding tussen de buurt en de gemeente hebben grote consequenties voor disciplines als dienstverlening, communicatie, data en participatie.” Onder de uitgangspunten voor dienstverlening en interactie staat onder meer 'wij hebben overleg met onze inwoners en partners in de samenleving'.

³ 'Coalitieagenda 2018-2022, Doetinchem werk samen aan een duurzame toekomst'

Dit uitgangspunt is verder uitgewerkt met de passage: “Onze maatschappelijke opgaven definiëren we en voeren we uit samen met betrokkenen inwoners en partners in de samenleving. Het initiatief om iets op te pakken komt soms vanuit de gemeente, maar kan ook vanuit de samenleving komen. Dat blijven we stimuleren. De rol van de gemeente kan per proces wisselen, van normerend naar volledig loslaten. Dat geldt ook voor de uitvoering. Soms ligt dat bij de overheid, soms bij partners of we verwachten zelfredzaamheid van onze inwoners. De raad moet aan de start van een proces kunnen aangeven wat de kaders zijn hoe zij hun controlerende taak wil uitvoeren, zodat de representatieve en de participatieve democratie elkaar versterken.”⁴

De gemeentelijke organisatie kent het zogenaamde ‘Programmaboekje Verdiepingsslag Overheidsparticipatie’. Dit programmaboek is bedoeld om medewerkers van de gemeente meer informatie te geven over overheidsparticipatie en om hun tevens te ondersteunen (in de ondertitel wordt het aangeduid als ‘zelfhulpboekje’) bij het inrichten van participatieve trajecten. Naast een algemene beschrijving van burgerparticipatie en overheidsparticipatie worden enkele voorbeelden van participatietrajecten binnen Doetinchem gepresenteerd. Verder wordt gewezen op het belang van samenwerking en bevat het boekje tips voor een goede houding en gedrag.

Verder is gebleken dat momenteel binnen de gemeentelijke organisatie wordt gewerkt aan een communicatievisie, waarin eveneens wordt ingegaan op de gewenste omgang vanuit de gemeente met inwoners, ondernemers en maatschappelijke organisaties. Tevens kan worden genoemd dat er in het kader van de Omgevingswet een werkgroep bestaat die aandacht besteedt aan participatie. Deze werkgroep streeft naar het opstellen van een participatieprotocol, waarbij nadrukkelijk de ambitie is dat deze voldoende ruimte biedt aan veelzijdige initiatieven.

Voorafgaand aan de gemeenteraadsverkiezingen van 2018 heeft de Voortgangsgroep Samenwerken in Doetinchem een overdrachtsdocument opgesteld. Hierin is de balans opgemaakt van de samenwerkingsinitiatieven uit de periode 2014-2018, met als expliciet doel om de daaruit af te leiden lessen mee te geven aan het nieuwe bestuur. Gezien deze doelstelling van het document, wordt hiermee een bijdrage geleverd aan de ambitie om te leren van eerdere ervaringen. Binnen de gemeentelijke organisatie worden participatieactiviteiten regelmatig geëvalueerd. Zo is er een medewerker die de aandacht heeft voor dergelijke evaluaties, voor zover betrokkenen daartoe zelf al niet het initiatief nemen. Binnen de gemeentelijke organisatie functioneert deze medewerker zo nodig als vraagbaak en adviseur voor betrokkenen bij nieuwe participatietrajecten. Deze rol draagt daarmee bij aan het vasthouden en overdragen van kennis en ervaring.⁵

Er zijn ook andere werkwijzen binnen de gemeentelijke organisatie die bijdragen aan een borging van participatie. Zo wordt bij de start van een nieuwe bestuurlijke opgave steeds een bestuursopdracht opgesteld. Daarin staat niet alleen het beoogde eindproduct, ook moet het proces om dat eindproduct te realiseren, worden aangegeven. In dat proces moet dan aandacht zijn voor mogelijke inbreng uit de lokale gemeenschap. Zo’n bestuursopdracht wordt na behandeling in het managementteam door het college van b&w vastgesteld. De gemeentelijke organisatie heeft in dat verband aandacht voor de inrichting van de participatie.

⁴ Binnen de gemeentelijke organisatie wordt momenteel gewerkt aan een participatieprotocol, dat ook handvatten zal bevatten voor de raad om het gevolgde participatieproces te kunnen beoordelen.

⁵ In een ideaal geval zou er binnen de organisatie een zogenaamde PDCA-cyclus bestaan. PDCA is de afkorting voor ‘Plan-Do-Check-Act’; de gangbare aanduiding voor een gesloten leer- en ontwikkelcyclus, waarin de opbrengsten van initiatieven worden beoordeeld om daarvan te leren. Zowel het geproduceerde evaluatiedocument als de aanwezigheid van de genoemde medewerker zouden onderdelen kunnen vormen van een dergelijke cyclus. Ingrediënten voor een dergelijke cyclus zijn daarmee binnen de organisatie aanwezig. In het onderzoek is niet gebleken dat deze cyclus expliciet binnen de gemeente bestaat.

Hoe vervolgens in het proces concreet invulling wordt gegeven aan participatie is afhankelijk van het onderwerp, de betrokken medewerkers van de gemeente en belanghebbenden in de gemeenschap. Vele tientallen medewerkers van de gemeente hebben in de afgelopen jaren deelgenomen aan de leergang 'Factor C', die zich zowel richt op communicatie met spelers in de lokale gemeenschap als op het stimuleren van hun betrokkenheid. Daardoor is bij medewerkers het besef gegroeid dat het belangrijk is om de belanghebbenden in beeld te hebben en dat er ruimte moet zijn voor participatie.

Binnen de gemeentelijke organisatie bestaat sinds een jaar of 15 de functie van wijkregisseur. De wijkregisseurs hebben als opdracht om te kunnen beschikken over een netwerk in de wijk, met bewoners en maatschappelijke partners. Met deze betrokkenen wordt in overleg een wijkplan opgesteld. De wijkregisseur bewaakt vervolgens de uitvoering daarvan. De functie van wijkregisseur is aan verandering onderhevig. Voorheen maakten zij onderdeel uit van de afdeling maatschappelijke ontwikkeling (tegenwoordig de afdeling maatschappij). De wijkregisseurs zijn overgaan naar de afdeling regie en samenleving. Achter deze andere positie binnen de organisatie zit de bedoeling dat de wijkregisseurs meer op strategisch niveau moeten opereren; zij moeten de meer vakinhoudelijke afdelingen van de gemeente stimuleren om ruimte te geven aan participatie. Tegelijkertijd moeten zij zich minder met de uitvoering van beleid en participatie bezighouden. De beschikbare formatie aan wijkregisseurs is afgenomen.

De gedachte achter een afnemende inzet van wijkregisseurs in de uitvoering is dat een deel van de verantwoordelijkheid is verschoven in de richting van de buurtcoaches. De buurtcoaches zijn in dienst van het Buurtplein, een organisatie die actief is met de uitvoering van beleid in het sociaal domein. Voor een belangrijk deel van hun tijd zijn buurtcoaches actief met het geven van advies aan mensen die behoefte hebben aan een individueel ondersteuningsaanbod. Maar buurtcoaches kunnen ook collectieve ondersteuning geven aan initiatieven in wijken en buurten. Hoeveel tijd en aandacht zij daaraan kunnen besteden, is niet vastgelegd. Buurtcoaches geven aan dat zij geacht worden niet zelf initiatieven te nemen of daarin een actieve rol te spelen. Initiatieven moeten vooraleerst uit de buurt zelf komen. Daarna kunnen buurtcoaches met hun kennis en ervaring die initiatieven verder steunen en faciliteren.

Voor het werk van de buurtcoaches geldt dat het zwaartepunt ligt in de ondersteuning van individuen. Zij ervaren weinig ruimte voor het verlenen van ondersteuning aan collectieve activiteiten. Dergelijke activiteiten kunnen naar hun mening veel betekenen voor het versterken van de sociale cohesie en kracht van een buurt. In de relatie tussen de gemeente en Buurtplein is de gemeente opdrachtgever en Buurtplein opdrachtnemer. Buurtplein wordt gefinancierd op basis van het realiseren van concrete, aantoonbare resultaten. De opbrengsten van het ondersteunen van collectieve initiatieven, gericht op het voorkomen van problemen en achterstanden, laten zich echter lastig concretiseren.

Zowel de wijkregisseurs van de gemeente als de buurtcoaches ervaren dat de samenwerking tussen de gemeente en Buurtplein als het gaat om het faciliteren en ondersteunen van participatieactiviteiten nog in ontwikkeling is. Daarbij spelen enerzijds veranderingen in de positionering van de wijkregisseurs een rol. Daar waar zij eerder zich voornamelijk bezighielden met het onderhouden van een netwerk in de wijk, bestaat nu het voornemen dat hun werkzaamheden zich meer gaan richten op het bevorderen van aandacht voor de buitenwereld binnen de gemeentelijke organisatie. Anderzijds geldt voor buurtcoaches dat die een balans moeten gaan vinden tussen de aandacht die zij geacht worden te geven aan de ondersteuning van individuele burgers en de aandacht voor collectieve activiteiten.

De inzet voor collectieve activiteiten door buurtcoaches dient nog in onderling gesprek met andere partners in de wijk, zoals de wijkagent of wijkbeheerders van Buha, verder ingevuld te worden. In voorkomende gevallen kunnen de wijkregisseurs op dit moment nog beschikken over een gekort⁶ budget dat zij kunnen inzetten om initiatieven verder te helpen. In dit verband spreekt men over 'smeeroliegeld', waarmee wordt bedoeld dat deze bijdrage initiatieven goed verder kan helpen.

Binnen Schöneveld is er sprake van een pilot met 'buurtverbinders'; bewoners die goed bekend zijn hun wijk. Buurtverbinders proberen mensen die vragen hebben in contact te brengen met mensen die in een antwoord (of ondersteuning) kunnen voorzien. Dat gebeurt in het project 'Vraag het Anna', waarbij de Annahoeve in Schöneveld als fysiek verbindingspunt voor de bestaande vragen en antwoorden dient. Succesverhalen in het kader van dit project zijn onlangs in een publicatie gebundeld en gedeeld binnen de organisatie en met de gemeenteraad.

2.1.2 De betrokkenheid van de gemeenteraad

Over vrijwel alle initiatieven die in paragraaf 2.1 zijn genoemd, is de raad geïnformeerd. Dat geldt daarmee ook het overdrachtsdocument uit 2018, het programmaboekje overheidsparticipatie en de gebundelde succesverhalen in 'Vraag het Anna'. De opstelling van de gemeente met betrekking tot participatie kwam tevens ter sprake in het inwerkprogramma van de nieuwe raadsleden in 2018. Verder worden raadsleden vrijwel altijd uitgenodigd voor presentaties over concrete initiatieven met betrekking tot participatie. Betrokken ambtenaren melden dat raadsleden geregeld ingaan op dergelijke uitnodigingen, maar dat het aantal aanwezige raadsleden toch beperkt blijft. Het betreft veelal raadsleden die tevens bewoner zijn van de buurt waar het initiatief plaatsvindt.

In de context van de voorbereiding op de Omgevingswet vinden momenteel met grote regelmaat informatiebijeenkomsten met de raad plaats. Tijdens deze bijeenkomsten wordt ook gesproken over de veranderde rol en betekenis van participatie.⁷

In het kader van dit onderzoek zijn ook raadsleden geraadpleegd. Daarbij is met name aandacht besteed aan hun opvattingen over de kaders die aan participatie kunnen worden gesteld en de wijze waarop zij over de gang van zaken in projecten geïnformeerd willen worden. In grote lijnen blijken raadsleden de uitgangspunten die de gemeentelijke organisatie hanteert, te delen en te ondersteunen. Zij hechten er aan om ruimte te geven aan initiatieven vanuit de gemeenschap en steunen de faciliterende rol van de gemeente. Aan de voorkant van een initiatief moet de gemeente, naar mening van deze raadsleden, duidelijke kaders stellen. In dat verband moet de gemeente naar hun mening duidelijk zijn in welke mate de gemeente wil loslaten, maar ook waar de gemeente zelf zeggenschap over wil blijven behouden. Verder vinden zij het belangrijk dat burgerinitiatieven draagvlak hebben; het moet duidelijk zijn dat met een burgerinitiatief niet alleen de belangen van directbetrokkenen worden gediend, maar dat de hele wijk, buurt of het dorp er baat bij heeft. Gezien die opvatting vinden raadsleden het van belang dat zij geregeld vragen kunnen stellen over lopende initiatieven, met name gericht op de representativiteit van de deelnemers.

Tijdens de bijeenkomst met de raadsleden hebben enkele aanwezigen⁸ genoemd dat het nuttig zou zijn om meer uitgangspunten van het participatiebeleid van Doetinchem te benoemen en vast te

⁶ Gemiddeld gaat het om een budget van € 15.000 per wijk per jaar.

⁷ Vanaf maart 2017 hebben er 11 bijeenkomsten plaatsgevonden. Een twaalfde bijeenkomst, waarin gesproken zal worden over een beoogd participatieprotocol, was voorzien voor eind november 2019.

⁸ Gezien het feit dat bij deze bijeenkomst niet de gehele raad betrokken was, en deze mening gedurende de discussie door enkelen naar voren is gebracht, kan hieruit niet bij voorbaat worden afgeleid dat dit 'de mening' is van de gemeenteraad.

leggen, mede omdat hun eigen rol, positie en verantwoordelijkheden momenteel niet altijd als duidelijk worden ervaren.

2.1.3 Tussenbalans met betrekking tot het beleid

Het is een bewuste en breed gedeelde keuze binnen de gemeentelijke organisatie om het beleid met betrekking tot participatie niet te willen vastleggen. De directbetrokkenen willen ruimte houden voor ontwikkeling en vernieuwing; zij vrezen dat vastleggen van beleid eerder beperkend werkt. Binnen Doetinchem zijn er veelzijdige initiatieven voor participatie. Deze kunnen over het algemeen op welwillende aandacht en steun vanuit de gemeentelijke organisatie rekenen. Binnen de organisatie wordt er actief naar gestreefd om te leren van de ervaringen die met participatietrajecten worden opgedaan en om deze lessen te benutten bij nieuwe initiatieven.

De keuze om op het gebied van participatie weinig beleid vast te leggen, brengt tegelijkertijd ook enkele onzekerheden met zich mee. Medewerkers met minder affiniteit met participatie hebben weinig houvast. Medewerkers die deze affiniteit wel hebben, geven aan dat zij weinig in handen hebben om hun collega's in beweging te krijgen en te houden.

De relevante passages in de coalitieagenda hebben met actieve steun en inzet van college en ambtelijke leiding een positief effect. Genoemd wordt dat de bereidheid om ruimte te bieden aan initiatieven vanuit de gemeenschap binnen de organisatie toeneemt.

Het blijkt dat de positie en opdracht van de wijkregisseurs, in afstemming met die van de buurtcoaches, nog in ontwikkeling zijn.

Raadsleden ontvangen de nodige informatie over participatie-initiatieven. Onder meer is met hen, zowel in het inwerkprogramma voor de nieuwe raadsleden als in de voorbereiding op de Omgevingswet, herhaaldelijk gesproken over hun rol, positie en verantwoordelijkheden. In de praktijk moeten die, zo blijkt ook uit de bijeenkomst die in het kader van dit onderzoek is belegd, nog wel inslijten.

Binnen de organisatie wordt door sommige betrokkenen bij participatieprocessen geconstateerd dat raadsleden wel kennisnemen van aan hun verstrekte informatie en daar niet altijd op reageren/acteren.

Een en ander draagt bij tot de volgende beantwoording van de geformuleerde deelvragen met betrekking tot het gemeentelijk beleid.

Deelvragen m.b.t. het gemeentelijk beleid

1. *Welke visie en doelstellingen heeft de gemeente Doetinchem met betrekking tot participatie?*

Antw. Binnen de gemeentelijke organisatie zijn geen formeel vastgestelde en uitgewerkte visie of doelstellingen met betrekking tot participatie beschikbaar. In de onlangs opgestelde coalitieagenda zijn enkele passages opgenomen, waaruit blijkt dat de gemeente positief staat ten aanzien van participatie en deze wil faciliteren en steunen. In diverse specifieke visies, zoals de dienstverleningsvisie en de komende communicatievisie, wordt dit bevestigd.

2. *Welke kaders heeft de gemeenteraad gegeven rond participatie?*

Antw. De gemeenteraad heeft geen specifieke kaders met betrekking tot participatie geformuleerd. In dit onderzoek is gebleken dat raadsleden in het algemeen die

doelstellingen met betrekking tot participatie, zoals die in de gemeentelijke organisatie bestaan, steunen.

3. *Op welke domeinen is het beleid of activiteiten m.b.t. participatie gericht?*

Antw. Het beleid van de gemeente Doetinchem richt zich op alle beleidsdomeinen. In de praktijk wordt geconstateerd dat het ruimtelijk domein zich eerder leent voor initiatieven vanuit de gemeenschap. Maar de uitgangspunten zijn voor alle domeinen gelijk.

4. *Op welke wijze is de samenwerking met burgers georganiseerd?*

Antw. Bij elke nieuwe maatschappelijke opgave wordt binnen de organisatie een plan van aanpak opgesteld waarin ingegaan wordt op mogelijke initiatieven vanuit de gemeenschap. De gemeente wil daar in het algemeen ruimte voor bieden. Concrete initiatieven worden waar mogelijk ondersteund en gefaciliteerd. De concrete inbreng vanuit de gemeenschap is van een aantal zaken afhankelijk, zoals met name het concrete onderwerp. Daarnaast hebben betrokken ambtenaren en bestuurders eveneens ruimte om hier eigen invulling aan te geven. Daarmee is er geen sprake van een standaardaanpak.

5. *Hoe zijn de rollen, taken, bevoegdheden en zeggenschap bij participatie verdeeld tussen de raad, het college van b&w, de ambtelijke organisatie en de burgers?*

Antw. Zoals eerder geconstateerd, is hierover niets concreet vastgelegd. In het algemeen wordt er door de gemeentelijke organisatie op gelet dat er ruimte is voor participatie. De concrete invulling van rollen, taken, bevoegdheden en zeggenschap verschilt van project tot project.

2.2 Terugblikken; de ervaringen nader verkend

2.2.1 Centrumomgeving

In het voorjaar van 2016 heeft het college besloten tot de start van het project Centrumomgeving. Het project Centrumomgeving gaat over de randen van het centrum ('het Ei') en de aanloopstraten, met de nadruk op de Terborgseweg en De Veentjes. In Doetinchem ligt de prioriteit bij de kern van Doetinchem, Het Ei, maar de gebieden rondom Het Ei zijn eveneens van belang als entree van de stad. De aanloopstraten van Doetinchem worden geconfronteerd met leegstand. In al deze straten is sprake van een mix van detailhandel, wonen, kantoren en andere functies. In het project centrumomgeving is gekeken of voor de straten Terborgseweg en De Veentjes een eigen identiteit kan worden geformuleerd. Hebben ze specifieke kenmerken waarmee ze zich van elkaar kunnen onderscheiden? Is het mogelijk om hun kwaliteiten te accentueren en verder te benutten? Kunnen de straten mogelijk ook zonder bepaalde functies of zijn ze dan zelfs beter af? In een nota stonden de uitgangspunten voor participatie en was beschreven wat vast stond en wat de gemeente samen met inwoners en ondernemers wilde doen. Ondanks de open gemeentelijke communicatie bestonden er bij verschillende inwoners bij aanvang de nodige aarzelingen over de reikwijdte van hun inbreng.

Voor Terborgseweg en De Veentjes zijn in workshops met betrokkenen voorkeursscenario's opgesteld. Het scenario voor de Terborgseweg heeft zich gericht op de versterking van de huidige detailhandel aan een kant van de weg. De aandacht voor beleving en presentatie zou meer bezoekers gaan trekken. Dit is gecombineerd met een verbeterde openbare ruimte en aanpak van structurele leegstand.

Voor de andere kant van de weg is voor de lange termijn een groener straatbeeld nagestreefd waarin overtollige bebouwing op den duur verdwijnt. Voor De Veentjes is het voorstel om in te zetten op de woonfunctie en de (winkel)plinten die grotendeels leegstaan te bestemmen voor woningen.

Het project Centrumomgeving is gefaseerd uitgevoerd. Eerst zijn de hoofdlijnen uit relevante beleidskaders bij elkaar samengebracht tot een kader dat is vastgesteld door de gemeenteraad. Vervolgens zijn interviews afgenomen met directbetrokkenen en is een kort traject doorlopen met een groep vakspecialisten op het gebied van ontwerp om te komen tot een planproces. Al deze basisinformatie, eerder gedane onderzoeken en experimenten zijn gebruikt in workshops met inwoners en ondernemers.

Voor elk deelgebied (Terborgseweg, De Veentjes en Schouwburgplein) zijn drie workshops georganiseerd met een vaste opzet. Voor de workshops zijn vastgoedeigenaren, ondernemers en de Verenigingen van Eigenaren uit de betreffende straten uitgenodigd. Daarnaast zijn deelnemers aan de overleggen van pand-eigenarenclub Heezenstraat/Veentjes uitgenodigd, de woningbouwcorporatie Sité, leden van de werkgroepen Aanvalsplan Binnenstad, vertegenwoordigers van naastgelegen buurtverenigingen en de vertegenwoordiger van een nabijgelegen zorginstelling. Via social media is Doetinchem in de breedte geïnformeerd. In De Veentjes spande de gemeente zich voor de laatste workshop in om de deelname van bewoners te bevorderen. Onder meer konden inwoners de ontwikkeling van het project volgen via toegestuurde verslagen en webpagina's waar alle informatie op werd geplaatst. Aan de afzonderlijke workshops namen gemiddeld 35 mensen actief deel (per workshop). De workshops begonnen met een informatieve presentatie, vervolgd door groepswork aan verschillende ronde tafels. Deze werden afgesloten met een plenaire terugkoppeling. Bij iedere workshop zijn vragen of stellingen voorgelegd die eerst door kleine groepjes zijn besproken en vervolgens met de rest van hun groep zijn gedeeld. Het werkmateriaal is binnen de gemeentelijke organisatie vertaald naar mogelijke scenario's. Die zijn in de daaropvolgende workshops weer becommentarieerd door de deelnemers. In de eerste workshop stond een ideeëncarrousel centraal. Het basisidee hiervan is dat de deelnemers zich verplaatsen in een ander, door als in een carrousel op te staan en op een volgende stoel te gaan zitten en zo steeds verder te werken met de ideeën, suggesties en reacties van de voorganger.

Het resultaat van de workshops bestond uit mogelijke toekomstscenario's die de samenleving samen met de gemeentelijke organisatie heeft opgesteld. De raad is gevraagd de voorkeursscenario's vast te stellen en het college opdracht te geven over te gaan tot uitvoering. De raad is twee keer geïnformeerd over zowel het proces als de scenario's.

Leerervaringen rond dit participatietraject zijn vastgesteld in een rapport en besproken, onder andere met de klankbordgroep participatie. De verschillende deelnemers aan dit participatietraject zijn overwegend positief over het proces en de opbrengsten. Zij herkennen dat er sprake is van een breed samengestelde groep van deelnemers die ruim de gelegenheid heeft gekregen voor eigen inbreng. Wel hebben zij ervaren dat de bereidheid vanuit de gemeentelijke organisatie om daadwerkelijk ruimte te geven aan deze inbreng van betrokkenen kon variëren. Dat betekende onder meer dat de betrokken participanten steeds alert moesten blijven en goed moesten vaststellen of aan hun opvattingen voldoende recht werd gedaan in de uiteindelijke plannen en voorstellen. Dat betrof zowel de fase van planvorming als de fase van uitvoering.

Als naar hun mening de vertaling die de gemeente gaf aan de uitkomsten van het workshops niet strookte met hun eigen opvattingen, hebben deelnemers ervaren dat de betrokken ambtenaren altijd open stonden voor hun mening. Dit leidde ook tot aanpassingen van de plannen of van de wijze waarop deze plannen werden uitgevoerd.

Naar mening van de betrokken ambtenaren zijn de voorkeursscenario's complementair aan de doelstellingen van het Aanvalsplan Binnenstad. Bovendien merken zij dat door het participatieve proces en de positieve energie die daarmee was gemoeid, de samenleving hooggespannen verwachtingen heeft gekregen.

Aan de gemeenteraad is de keuze voorgelegd om een van de scenario's te kiezen, waarbij is benadrukt dat er sprake was van scenario's die op brede steun van de betrokkenen uit de buurt konden rekenen.

2.2.2 Samen sterk in Schöneveld

Sinds 2013 hanteert gemeente Doetinchem 'wijkwerk nieuwe stijl' met als doel dat bewoners toegankelijke ondersteuning vinden. Het is hierbij de bedoeling dat wederkerigheid en eigen verantwoordelijkheid voor de eigen wijk/buurt toenemen. Door verbindingen te leggen in samenwerking tussen organisaties en burgers kunnen meerdere maatschappelijke effecten gerealiseerd worden. Het wijknetwerk is een samenwerking waaraan veel organisaties bijdragen, zoals zorgorganisatie Markenheem, de gemeente, dorps-/wijkraden, Buurtplein, Buha, politie, jeugdwerk, Sité Woondiensten, ondernemers, zorgorganisaties, scholen en bewoners(groepen) die samen werken aan een wijkprogramma voor meerdere jaren. Het wijknetwerk maakt jaarlijks met bewoners een jaarplan voor uitvoering van (meestal) kortetermijnplannen. De gezamenlijke ambitie die het wijknetwerk heeft, is om een prettig en gezond (inclusief financieel) leef- en werkklimaat te realiseren in de wijk Schöneveld voor wijkbewoners en (wijk)partners.

Voor het ontwikkelen van het wijkprogramma is een regiegroep samengesteld. Deze bestaat uit: wijkregisseur gemeente Doetinchem, teammanager zorg Schavenweide van zorgorganisatie Markenheem, strategische adviseur Sité Woondiensten, projectleider alternatieve vormen van praktijkleren bij het Graafschap College en projectleider Zorgbelang Gelderland. De wijkregisseur en teammanager zorg Schavenweide zijn de kwartiermakers van het programma. Zij stellen een planning op voor de diverse onderdelen van het wijkprogramma en sturen op samenhang in het programma en de organisatie van het geheel. Daaronder zit een (wijk)netwerkorganisatie met vervolgens een projectorganisatie ten aanzien van uitvoering van de diverse projecten. Financiering van projecten vindt project plaats. Met diverse wijkpartners is gesproken over mogelijk intensievere samenwerking om minder langs elkaar heen te werken aan dezelfde maatschappelijke vraagstukken. Een wijkregisseur heeft geen mandaat voor het aansturen van het wijknetwerk, maar gaat gesprekken aan en schaaft waar nodig op.

Uitgangspunten voor samenwerking zijn: vraaggericht werken; inwoners centraal; successen communiceren en vieren; open en transparante samenwerking; samenspel tussen professionals en vrijwilligers; klein beginnen, groot eindigen; laten zien wat er al is; kruip in de huid van een ander; informele samenwerking.

Het wijkprogramma is gebaseerd op drie centrale maatschappelijke thema's:

- ▶ Prettig wonen
- ▶ Gezond leven
- ▶ Gewoon meedoen

Door uitvoering van verschillende projecten binnen deze thema's wordt gewerkt aan een prettige buurt die schoon, heel en veilig is, met goede voorzieningen, vrij van overlast en waar een goede sociale sfeer heerst. In het wijkprogramma Samen sterk in Schöneveld wordt rekening gehouden met het karakter van de buurt. Er wordt geconstateerd dat er in sommige delen van deze wijk relatief veel betrokken en enthousiaste bewoners zijn, die goed in staat zijn om participatietrajecten te ondersteunen en verder uit te werken. In die context wordt met name gewezen op het initiatief Doetebol. Dat betrof een initiatief van enkele inwoners om meer speelgelegenheid voor kinderen in de wijk te realiseren. Deze initiatiefnemers meldden zich met eerste ideeën bij de gemeente op een moment dat de gemeente zelf ook bezig was met het ontwikkelen van plannen voor herinrichting van de wijk vanwege aanpassingen van de Oostelijke randweg. Het initiatief vanuit de wijk was aanleiding om de ontwikkeling van de gemeentelijke plannen stop te zetten en alle ruimte te bieden aan het initiatief vanuit de wijk. De geboden ruimte kwam onder meer tot uiting aan het beschikbaar stellen van een geldbedrag aan de initiatiefnemers. Daarmee werd tegelijkertijd een grote verantwoordelijkheid bij de bewoners belegd. Doordat de bewoners onderling in de wijk verbindingen gingen leggen en daarmee gebruikmaakten van in de wijk beschikbare kennis, ervaring en bereidheid om zich voor het initiatief in te zetten, is er een aansprekende speelgelegenheid ontstaan. Ook lijken de bewoners er in geslaagd om zelf continuïteit in beheer en onderhoud te realiseren. Doetebol wordt daarmee, ook buiten de gemeente, met grote regelmaat genoemd als een voorbeeld van een geslaagd overheidsparticipatietraject; het gaat immers om een project waarvoor het initiatief bij de bewoners zelf lag. De gemeente heeft louter faciliterend en ondersteunend aan het project meegewerkt, waarbij binnen de organisatie de bereidheid moest zijn om de verantwoordelijkheid bij de betrokken wijkbewoners te laten. Zowel betrokkenen binnen de organisatie als betrokken burgers stellen dat hiervan daadwerkelijk sprake is geweest. Tegelijkertijd erkennen zij dat dit alleen mogelijk is geworden doordat er binnen de wijk steeds voldoende 'krachtige' burgers bereid waren zich in te zetten voor het initiatief. In andere delen van de wijk is dat minder. Het effect daarvan is dat de gemeente zelf geregeld activiteiten moet initiëren. Dat betreft bijvoorbeeld het project rond het Woonzorgcentrum Schavenweide. Schavenweide is een woonplek voor mensen met een zorgvraag en geeft daarnaast een impuls aan het behouden van sociale samenhang en zelfredzaamheid van bewoners van Schöneveld. Het wordt daarmee een centrale ontmoetings- en voorzieningencluster voor mensen uit de wijk. Om dit te realiseren, werkt de gemeente samen met het Woonzorgcentrum, waarbij ondernemers en maatschappelijke organisaties in de wijk actief meewerken. Zowel de wijkregisseur van de gemeente als buurtcoaches van Buurtplein spelen een belangrijke organiserende en stimulerende rol.

Een andere ontmoetingsplek is de Annahoeve van Elver, een zorginstelling voor mensen met een verstandelijke beperking. Deze ontmoetingsplekken zijn ontstaan door samenwerking tussen organisaties, vrijwilligers en bewoners van de wijk. Eerder in deze rapportage is al genoemd dat binnen de wijk een initiatief bestaat om in de buurt levende vragen en ondersteuningsbehoeften in verbinding te brengen met wijkbewoners die dergelijke vragen kunnen beantwoorden of de ondersteuning kunnen bieden. Dit initiatief heet 'Vraag het Anna' en wordt getrokken door een zogenaamde buurtverbinder, een bewoner die bekend is met de wijk. Deze speelt hierin een coördinerende rol. De Annahoeve biedt voor dit project een fysiek herkennings- en verbindingspunt. Er worden verbindingen gelegd tussen bewoners onderling, tussen bewoners en een instelling of tussen organisatie/instelling onderling.

De afgelopen jaren zijn er naar mening van betrokkenen diverse kleine en grote successen geboekt. De succesverhalen uit Schöneveld zijn actief gedeeld met de gemeenteraad.

2.2.3 West-Indische Buurt

Op basis van de Regionale Woonagenda 2015-2025 en het coalitieprogramma heeft Doetinchem haar aandacht gevestigd op kwaliteitsimpulsen voor bestaande woningen. De West-Indische buurt is daarbij voor de periode 2016-2017 als pilotwijk aangewezen. Sité Woondiensten en de gemeente hebben daaraan voorafgaand in 2015 besloten om de openbare ruimte van de West-Indische buurt “gezamenlijk en integraal op te pakken” en dit op een “vernieuwende en interactieve wijze” te doen.⁹ Het opknappen van de openbare ruimte vormt onderdeel van de kwaliteitsimpulsen, maar er is ook aandacht voor een verbetering van de leefkwaliteit waar ook duurzaamheid en lage energielasten onderdeel van uitmaken. De West-Indische buurt ligt tussen de Haareweg, Surinamestraat en Duval Slothouwerstraat. Daarin is het merendeel van de woningen in bezit van Sité Woondiensten, een minderheid is in particulier bezit. Het toentertijd leegstaande en inmiddels gesloopte schoolpand van 't Palet en het omliggende gebied zijn onderdeel van het pilotproject.

Er is bewust voor gekozen vooraf geen plan te maken en niet te starten met informatiebijeenkomsten voor grote groepen. Om draagvlak in de buurt te realiseren, is in de eerste fase (2016) vooral ingezet op kleinschaligheid en wensen vanuit de buurt zelf. Hiervoor is uitgegaan van de in Procesaanpak West-Indische buurt omschreven filosofie dat wanneer “de aanpassingen voor de wijk door de mensen zelf worden aangedragen, dit niet alleen leidt tot fysieke verbetering maar ook tot grotere betrokkenheid en sociale verbinding”. In dezelfde lijn is er veel aandacht voor het vieren van successen. Voorbeelden hiervan zijn de officiële opening in aanwezigheid van de verantwoordelijk wethouder, waarbij de meest-betrokken bewoners werden bedankt.

In dit verband is ook genoemd dat het opzetten en uitvoeren van een participatietraject kunnen worden gebruikt om in een wijk als deze, waar van oudsher het nodige wantrouwen ten aanzien van de overheid bestaat, meer ‘achter de voordeur van de inwoners te komen’.

Vanaf de start vinden er drie fasen plaats: inventarisatie, planvorming en realisatie. Om bewoners te betrekken, hebben de buurtcoaches aangebeld bij huizen in de wijk om persoonlijk aan bewoners te vragen of, en zo ja, waar, zij in de wijk mogelijkheden tot verbetering zagen. Zowel medewerkers van de gemeente als de buurtcoaches hebben in opstartfase ervaren dat bewoners van deze wijk zich over het algemeen afwachtend (of zelfs wantrouwend) opstelden ten aanzien van de gemeente. Initiatieven waarvoor bewoners werden uitgenodigd, kenden daardoor een zeer lage opkomst. Om die reden is er uiteindelijk voor gekozen om vanuit de gemeente, samen met de andere partijen, de bewoners actief te benaderen vanuit een bouwkeet die elke straat heeft bezocht. Verschillende bewoners zijn naar die bouwkeet gekomen en hebben in een huiskamergesprek een aantal aandachtspunten in hun buurt genoemd. Deze zijn door de gemeente gebundeld naar thema en verder verdiept. Quick wins staan hieronder.

In deze eerste fase worden op basis van de genoemde positieve en negatieve punten in de buurt thema's, zowel op het fysieke als op het sociale terrein, geformuleerd. De tweede fase betrof de planvormingsfase. Tijdens de planvormingsfase is een aantal werkzaamheden die als *quick wins* bestempeld kunnen worden, direct uitgevoerd.

⁹ Procesaanpak West-Indische buurt

Het betrof onder meer groenonderhoud, aanleg van een speelplek, de kap van de bomen, het opknappen van achterpaden, verbeteren van openbare verlichting en het vestigen van een zogenaamde 'Home Spot' in een deel van de voormalige school 't Palet. Het eindresultaat van de planvormingsfase is een plan voor de leefbaarheid en openbare ruimte. Buurtbewoners, Buurtplein, Buha en Sité Woondiensten en de gemeente Doetinchem hebben samen aan dit plan gewerkt. De derde en laatste fase is de realisatiefase.

Niet aan elke behoefte uit de buurt kon direct opvolging worden gegeven. Zo heeft de gemeente na signalen vanuit de West-Indische buurt ook stappen ondernomen om het hardrijden terug te dringen: de straten zijn versmald en er zijn 'punaises' neergelegd. Volgens een bewoner echter, wordt er nog steeds te hard gereden omdat de oplossing niet toereikend is voor het probleem. Deze bewoner geeft aan het gevoel te hebben dat de gemeente heeft gekozen voor de oplossing die zij zelf al in gedachten had en dat er met de inspraak te weinig gedaan is.

In Procesaanpak West-Indische buurt staat omschreven dat er manieren worden bedacht om bewoners te betrekken bij de uitvoering: "Dit om de verantwoordelijkheid en betrokkenheid van bewoners te vergroten. Het is tenslotte hun leefomgeving." In de praktijk, zo kwam bij interviews naar voren, kunnen er verschillen van inzicht bestaan over de mate van inbreng die van inwoners kan worden verwacht. Betreft het het meedenken en bijdragen door middel van simpele activiteiten (zoals een ochtend helpen schilderen), of vallen meer structurele taken hier ook onder, zoals de verantwoordelijkheid voor het onderhoud van voorzieningen in de wijk?

Voor de binnenterreinen, terreinen in eigendom van Sité Woondiensten waar garageboxen hebben gestaan, hebben aparte sessies met bewoners plaatsgevonden waarin is nagedacht over de invulling en inrichting van deze terreinen. In aansluiting op deze sessies zijn de wijkregisseur, Sité Woondiensten en Buurtplein met een klankbordgroep van bewoners aan de slag gegaan met onderwerpen die buiten scope van deze pilot liggen, maar die wel vragen om een vervolg. Onderwerpen die hierin onder meer aan bod komen, zijn het onderhoud voortuinen en de toekomst van locatie 't Palet.

2.2.4 Balans, de beantwoording van de relevante deelvragen

In het kader van dit onderzoek is nadere aandacht besteed aan een aantal initiatieven voor bewonersparticipatie. Over het algemeen geldt voor deze initiatieven dat er binnen de gemeentelijke organisatie sprake was van veel welwillendheid ten aanzien van de inbreng van de lokale gemeenschap. Doetebol is hiervan het meest sprekende voorbeeld; de gemeente bleek bereid de eigen plannen los te laten en de verantwoordelijkheid voor het ontwikkelen van door de wijk gewenste voorzieningen te beleggen bij de bewoners zelf. Ook in andere projecten, zoals de herinrichting van de Terborgseweg, De Veentjes en in de West-Indische buurt, toonde de gemeente zich bereid ruimte te geven aan inbreng door de lokale gemeenschap.

Alle betrokkenen, zowel medewerkers van de gemeente als deelnemers uit de lokale gemeenschap, hebben ervaren dat het welslagen van dergelijke projecten mede wordt bepaald door de min of meer toevallige combinatie van medewerkers vanuit de organisatie en participanten uit de gemeenschap. Participanten signaleren dat er tussen medewerkers van de gemeente verschillen bestaan in de bereidheid om ruimte te laten aan initiatieven vanuit de gemeenschap. Sommige medewerkers worden als meer communicatief dan andere ervaren. Dat betekent dat participanten het gevoel hebben dat zij alert moeten blijven of aan hun inbreng voldoende recht wordt gedaan.

Medewerkers van de gemeente constateren dat in sommige wijken en buurten van de gemeente projecten waar samenwerking tussen gemeente en de bewoners (en organisaties en ondernemers) gewenst is, een grotere kans van slagen hebben dan in andere wijken en buurten. Soms moet de gemeente zelf toch veel initiatief nemen en steeds opnieuw investeren in de medewerking vanuit de buurt.

Medewerkers van de gemeente noemen dat het merendeel van de ervaringen met de projecten worden geïnventariseerd en geëvalueerd, soms ook tussentijds. Soms worden ook deelnemers bij deze evaluaties betrokken. Alleen al daardoor wordt er door alle betrokkenen direct van geleerd. Alle lessen en ervaringen die uit de verschillende projecten worden getrokken, zijn bekend bij enkele medewerkers binnen de organisatie. Op deze wijze kunnen die in de voorbereiding en uitvoering van participatietrajecten worden benut. Eén van de lessen is dat direct bij aanvang concreet moet worden gemaakt welke inbreng van de burgers is voorzien. Tevens dienen de deelnemers te worden geïnformeerd over de uiteindelijke duur van het besluitvormingstraject. De opgedane lessen en ervaringen worden niet op een dusdanige wijze vastgelegd dat deze voor iedereen in de organisatie direct beschikbaar zijn. Tegelijkertijd is goed bekend welke medewerkers binnen de organisatie aanspreekbaar zijn op die lessen. Tevens zijn die medewerkers beschikbaar voor advies over de inrichting van voorgenomen participatietrajecten.

Deelvragen m.b.t. tot ervaringen met participatie

6. *Wat zijn de voorbeelden van participatie in de afgelopen vijf jaar?*

Antw. Binnen de gemeente Doetinchem is er een aantal voorbeelden van overwegend succesvolle participatietrajecten. In dit onderzoek is aandacht besteed aan projecten in Schöneveld, de West-Indische buurt en initiatieven die in het kader van het Aanvalsplan Centrumomgeving zijn genomen. Het 'Programmaboekje Verdiepingslag Overheidsparticipatie' bevat meer voorbeelden van participatie-initiatieven.

7. *Welke ervaringen zijn hierbij opgedaan (lessons learned, do's and don'ts, blokkades en stimulansen)?*

Antw. Over het algemeen worden participatietrajecten geëvalueerd. Enkele lessen zijn dat vooraf aan de deelnemers duidelijk moet worden gemaakt wat van hun wordt verwacht, en hoeveel tijd er mee gemoeid zal zijn. Uit de nader bestudeerde projecten blijken over het algemeen weinig blokkades ten aanzien van participatie; de gemeentelijke organisatie staat positief ten aanzien van participatie-initiatieven, is bereid te luisteren naar meningen en opvattingen vanuit de lokale gemeenschap en geeft deze een positie in beleid en uitvoering. Er bestaat ook bereidheid om te leren van ervaringen met participatietrajecten, zoals onder meer blijkt uit het 'overdrachtsdocument' van de ambtelijke werkgroep 'Samenwerken in Doetinchem' uit 2018.

2.3 Vooruitblikken: de Omgevingswet

2.3.1 Inleiding

1 januari 2021 gaat de landelijke Omgevingswet in, waarbij 26 wetten in het fysieke domein worden teruggebracht naar één wet. Integraliteit is onder de Omgevingswet een voorwaarde. Die integraliteit moet niet alleen tussen beleidsterreinen worden gerealiseerd, maar ook in de onderlinge samenwerking tussen overheid en samenleving. In de wetgeving met betrekking tot de Omgevingswet wordt benadrukt dat gemeenten vorm en invulling moeten geven aan participatie. In dat kader is het relevant om te onderzoeken in hoeverre de gemeente Doetinchem hier in de voorbereidingen aandacht aan besteed. Die vraag staat in deze paragraaf centraal.

De Omgevingsvisie is een strategische visie voor de lange termijn voor de gehele fysieke leefomgeving. Naast gemeenten stellen ook het Rijk en de provincies een Omgevingsvisie op. Deze visie heeft betrekking op alle terreinen van de leefomgeving en gaat daarom in op de samenhang tussen ruimte, water, milieu, natuur, landschap, verkeer en vervoer, infrastructuur en cultureel erfgoed.

In maart 2019 heeft de gemeenteraad het besluit genomen haar Omgevingsvisie samen met de Doetinchemse samenleving op te stellen. Uitgangspunt hierbij is een veilige en gezonde samenleving. Het doel is dat deze visie bijdraagt aan een duurzame toekomst voor Doetinchem en al haar inwoners en ondernemers. Het betreft een integrale visie, die betrekking heeft op het brede omgevingsbeleid. Specifieke beleidsinitiatieven zullen in deze visie opgenomen worden. Dit betreft bijvoorbeeld *het Beleidskader duurzame energieopwekking Doetinchem*. In de ontwikkeling van dit beleidskader heeft de gemeentelijke organisatie al willen werken 'in de geest' van de Omgevingsvisie. Een en ander wordt in onderstaand tekstkader geïllustreerd.

De ontwikkeling van het Beleidskader duurzame energieopwekking

De energietransitie richt zich op de overgang van fossiele naar volledig duurzame brandstoffen. Gemeenten hebben een belangrijke rol in de energietransitie aangezien zij de ruimte voor ontwikkeling en plaatsing van duurzame energiebronnen bieden. De gemeente Doetinchem heeft het kader Duurzame energieopwekking Doetinchem opgesteld om richtlijnen en randvoorwaarden te bieden over hoe en waar deze duurzame energiebronnen tot stand mogen komen.

Het Beleidskader Duurzame energieopwekking in Doetinchem¹⁰ is, zo staat erin te lezen, “de basis waarop we initiatieven voor duurzame energieopwekking in behandeling willen nemen. Het biedt inwoners de mogelijkheid om mee te doen en mee te kunnen beslissen bij projecten voor duurzame energieopwekking in hun buurt. Daarnaast geeft het initiatiefnemers een handelingsperspectief waarmee zij projecten voor duurzame energieopwekking tot ontwikkeling kunnen brengen in Doetinchem.”

In dit Beleidskader wordt uitgelegd dat het proces van samenwerking bij grootschalige duurzame energiebronnen plaatsvindt in een zogenaamd gebiedsproces. “Een proces gericht op het koppelen van belangen, het verbinden van partijen en verzilveren van kansen in een gebied” waarvan de uitkomsten worden vastgelegd in een participatieplan. De voorwaarden hierbij zijn:

- *Initiatieven voor grootschalige duurzame energieopwekking komen tot stand middels een door de initiatiefnemer, in samenwerking met omwonenden en belanghebbenden, opgesteld participatieplan.*
- *Initiatieven voor grootschalige duurzame energieopwekking worden voor minimaal vijftig procent opengesteld voor medezeggenschap door de omgeving.*

In het participatieplan worden de belanghebbenden, zoals bewoners als ondernemers van een bepaald gebied, en hun betrokkenheid beschreven. Initiatiefnemer, overheden en belanghebbenden krijgen in het plan allemaal hun rol, maar ze werken vooral ook samen. De initiatiefnemer is primair verantwoordelijk voor de communicatie en communiceert proactief met belanghebbenden over de voortgang van het project, beslismomenten en gemaakte keuzes. De gemeente koppelt daar een procesbegeleider aan. Onderdelen van het proces zijn discussie- en informatieavonden en ontwerpateliers. Omwonenden en belanghebbenden kunnen daar hun wensen kenbaar maken, inbreng hebben op het ontwerp en het belang van de kwaliteit van hun leefomgeving inbrengen.

In de praktijk is er een kleine groep inwoners betrokken geweest bij de vorming van het conceptbeleidskader. In een aantal zogenaamde energieateliers heeft de gemeente via haar reguliere communicatiekanalen en netwerken gecommuniceerd over het aankomende proces rondom het opstellen van dit beleidskader. Hier hebben zich veertien bewoners voor gemeld. “Deze inwoners hebben hun rol, in dit intensieve traject, met grote betrokkenheid en enthousiasme opgepakt. Zij hebben in hun onderzoek andere inwoners betrokken en deze opbrengsten verwerkt in hun resultaten”, zo meldt het college aan de raad.¹¹ Wel wordt de kanttekening geplaatst dat dit geen gemeente dekkende inbreng namens alle inwoners betreft. Een participerende bewoner geeft aan teleurgesteld te zijn door de strikte kaders. Ideeën van burgers zijn volgens deze bewoner onvoldoende opgehaald. Wanneer alternatieven voor besproken plannen worden aangedragen, zijn die in de optiek van de bewoner afgewezen.

Er is geen standaard evaluatietraject, maar de oogst van de ervaringen met participatie uit de afgelopen jaren is gedocumenteerd en wordt doorgegeven aan partijen die ermee aan de slag willen. In een overdrachtsdocument staat hoe de gemeente verder wil op dit traject.

¹⁰ Vastgesteld door de raad in april 2019.

¹¹ Duurzame energieopwekking - raadsbesluit

2.3.2 Organisatie en proces

In de voorbereiding op de invoering van de Omgevingswet is een (ambtelijke) projectgroep ingericht. Deze (tijdelijke) projectgroep heeft een toetsbaar protocol in voorbereiding¹² over het vormgeven van participatie bij een initiatieaanvraag. Binnen het protocol bestaat ruimte voor maatwerk. Deze projectgroep heeft een plek binnen de afdeling regie en samenleving.

Doetinchem kent een traditie van wijkgericht werken. Zoals eerder in deze rapportage al genoemd, verschilt de betrokkenheid van de inwoners van wijk tot wijk. In samenspraak met het college van burgemeester en wethouders en de gemeenteraad is ervoor gekozen om in elf deelgebieden, onder aanvoering van een externe procesleider, input op te halen. Het ophalen gebeurt zowel intern als extern, dat wil zeggen input van zowel bewoners als ondernemers als ambtenaren. Op die manier worden dwarsverbanden over de domeinen in de organisatie zichtbaar.

De gemeente vindt het bij participatie belangrijk dat alle belangen onbevangen worden opgehaald, ook als het er veel zijn of als ze ver uiteen liggen. De gemeente verwacht dat dit bijdraagt aan draagvlak. In verschillende interviews met burgers wordt genoemd dat dit ophalen van belangen een bijdrage levert aan het verminderen van een bestaand wantrouwen dat de gemeente alles vooraf al besloten heeft.

Bij de implementatie van de Omgevingswet doorloopt de gemeente Doetinchem drie fasen. De eerste twee fasen hadden een verkennend karakter, respectievelijk getiteld *Zoek de verschillen* en *Kleur bekennen*. Na de tweede fase is in december 2018 het Koersdocument Omgevingswet opgesteld, dat in maart 2019 is vastgesteld door de gemeenteraad. In april 2019 is gestart met de derde fase *Ontwerpend Onderzoek*. Deze methode moet helpen bij het opstellen van normen en het verkrijgen van draagvlak voor beleid.

Ontwerpend Onderzoek wordt door de gemeente gezien als een dynamisch en innovatief traject dat in beeld brengt op welke wijze het participatieproces moet worden gevoerd. Uit het onderliggende Koersdocument wordt duidelijk met welke ambities wordt toegewerkt naar de nieuwe Omgevingswet. Het Koersdocument is via integrale sessies tot stand gekomen. “Zonder kader is het onmogelijk om het Ontwerpend Onderzoek tot een goed einde te brengen”, stelt het Koersdocument Omgevingswet. “Een kader met daarin uitspraken over ambities, trends, beleid, het participatieproces en hoe om te gaan met verschillende gebieden binnen Doetinchem, helpt de spelers binnen het Ontwerpend Onderzoek om te focussen en stelt ze in staat om gezamenlijk op te trekken bij het werken aan de verschillende instrumenten.” Het koersdocument heeft aandacht voor de risico’s die een kader met zich meebrengt. Namelijk dat zaken van tevoren zijn dichtgetimmerd. Daarom biedt het proces Ontwerpend Onderzoek ruimte om nieuwe inzichten serieus te overwegen.

Voorafgaand aan de start van de fase Ontwerpend Onderzoek heeft de gemeente, als eerste mogelijkheid om organisaties bij de levende ideeën voor de implementatie van de Omgevingswet te betrekken, voor stakeholders een informatiemarkt georganiseerd. Daarna is een uitgebreid communicatietraject gestart waarin via maatwerktrajecten bewoners en ondernemers zijn geïnformeerd. Naast bijeenkomsten en ‘live’ inspraakmomenten maakt Doetinchem gebruik van tools voor online-participatie. Daarmee worden ruwweg drie groepen burgers betrokken: de georganiseerde groepen of ‘de stakeholders’; de burgers die zichzelf melden, o.a. in de wijken; en het burgerpanel. Het burgerpanel heeft een brede samenstelling en een aanzienlijke omvang van ongeveer 250 mensen. Als de Omgevingsvisie beschikbaar is, moet die getoetst worden door het burgerpanel.

¹² Het voornemen bestaat om dit protocol ofwel eind 2019 of anders begin 2020 met de raad te bespreken.

Ook ondernemers worden betrokken. De gemeente raadt hen aan met bewoners te communiceren. Zij faciliteert hier ook in door beide partijen in de gelegenheid te stellen elkaar te treffen op (bijvoorbeeld) inspraakavonden. Zo geeft een ontwikkelaar van zonnepanelenweides aan dat de gemeente maximaal drie procent van de grond beschikbaar stelt voor zonnepanelen. Participatie moet daarbij een grote rol spelen en er moet ruimte zijn voor de zorgen die leven. Dat betekent dat er eerst verkennend wordt gesproken met de aanliggende bewoners van een beoogd perceel voor zonnepanelen. Als het moment van een vergunningaanvraag in zicht komt, volgen een aantal inloopavonden voor een grotere cirkel rond het perceel. De input daaruit levert een definitief ontwerp op.

Doetinchem heeft willen voorkomen dat alleen ‘the usual suspects’ aan tafel zitten. Zo laat een participerende bewoner weten dat de participanten voor de Omgevingswet door middel van een sneeuwbaaleffect zijn opgehaald: de eerste namen zijn vanuit het netwerk van de gemeente gekomen, daarna is binnen de Omgevingscommissie¹³ gekeken wie verder betrokken moesten worden. Er is daarbij actief gezocht naar verschillende zienswijzen, naar tegengestelden. In het traject Ontwerpend Onderzoek stelt de gemeente dat ook bekeken wordt “welk vergunningstelsel het beste past bij de gemaakte keuzes en hoe we moeten omgaan met toezicht en handhaving. We gaan per deelgebied aan de slag en zoeken we zoveel mogelijk de samenwerking op met de Doetinchemse samenleving.”¹⁴

In elf deelgebieden zijn wethouders aangewezen om het ‘gezicht’ te zijn. (Deel)projectleiders hebben aangegeven hoe ze de burgers wilden betrekken. De ideeën liepen uiteen van werkateliers, een fietssafari tot een kinderedwedstrijd. In het najaar van 2019 heeft de gemeente de opbrengsten geïnventariseerd. Daar komen, na een vertaalslag, na april 2020 de deelvisies uit voort: bouwstenen voor de grote visie van Doetinchem. Het voornemen om het gehele traject te evalueren, is opgenomen in het projectplan.

De beschrijving van de verschillende initiatieven laat zien dat de gemeente zich inspannt om bewoners en ondernemers daadwerkelijk te betrekken bij de Omgevingsvisie. Er wordt gestreefd naar het bereiken van meer mensen dan gebruikelijk het geval zou zijn. Verder worden verschillende werkvormen ingezet. Een voorbeeld daarvan was een discussiebijeenkomst voor inwoners, ondernemers en vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties die in september 2019 plaatsvond. Met gebruikmaking van een interactieve werkvorm werden deelnemers uitgedaagd om mee te denken over dilemma’s waar de gemeente in het beheer van de ruimtelijke omgeving voor kan worden gesteld. Daarmee was er veel ruimte voor inbreng door betrokkenen.

De aanpak in Doetinchem heeft nationaal aandacht, met als gevolg dat deze door het ministerie van BZK (verantwoordelijk voor de Omgevingswet), is genomineerd voor de ‘Aandeslag-trofee 2019’.¹⁵

De aanpak van de gemeente geeft zeker blijk van ambitie en van een grote bereidheid om actief veel inwoners, ondernemers en maatschappelijke organisaties bij de op te stellen Omgevingsvisie te betrekken. Tegelijkertijd bevinden de activiteiten zich nog in een voorbereidend stadium. Daarmee is het te vroeg om te bepalen of de inzet van de gemeente het gewenste effect zal hebben.

¹³ Dit betreft de kerngroep van betrokkenen bij het desbetreffende deelgebied.

¹⁴ https://www.doetinchem.nl/home/omgevingswet_47972/, geraadpleegd op 23 oktober 2019

¹⁵ Volgens het persbericht van de gemeente zet deze trofee organisaties en overheden met inspirerende Omgevingswet-projecten in de spotlights. “Doetinchem is genomineerd vanwege de innovatieve manier waarop ze de uitrol van de Omgevingswet aanpakt. Dit doet de gemeente via het zogenoemde ‘Ontwerpend Onderzoek’: een cyclisch proces waarin de gemeente haar omgevingsvisie en omgevingsplan opstelt.”

2.3.3 Balans, de beantwoording van de relevante deelvragen

Het hierboven gepresenteerde overzicht van initiatieven en activiteiten maakt duidelijk dat de gemeente intensief aan de slag is met de voorbereidingen op de Omgevingswet. In dat kader wordt aan inwoners, ondernemers en organisaties veel ruimte geboden om inbreng te leveren. Mede getuige de nominatie door het ministerie van BZK bestaat de wil om de voorbereidingen gezamenlijk met betrokkenen (vooral institutionele partners) verder uit te werken en te ontdekken. Daarbij wordt voortgebouwd op eerdere ervaringen met participatie en de - algemene - uitgangspunten die de gemeente in dit kader hanteert. Ook de gemeenteraad wordt actief in dit traject meegenomen.

Deelvragen m.b.t. de toekomst (Omgevingswet)

8. *Op welke wijze betreft Doetinchem haar inwoners bij de invulling en vormgeving van de nieuwe Omgevingswet?*

Antw. De gemeente betreft zowel burgers als ondernemers. In elf deelcommissies, één voor ieder gebied, bespreken de betrokkenen volgens de methode Ontwerpend Onderzoek wat er binnen de kaders in het betreffende gebied gerealiseerd kan worden. De vorm ligt hierbij niet vast, wat erin resulteert dat in ieder deelgebied een verschillende, bij het gebied en de bewoners passende, methode gehanteerd kan worden.

9. *Hoe en op welke wijze worden de ervaringen met participatie uit (recente) verleden bij de invoering van de Omgevingswet toegepast?*

Antw. Er is geen standaardevaluatieproces. De oogst van de afgelopen jaren is gedocumenteerd en wordt doorgegeven aan partijen die aan de slag willen met participatie.

10. *Op welke wijze en wanneer is de gemeenteraad bij het proces m.b.t. de Omgevingswet betrokken, dan wel wil ze erbij betrokken zijn?*

Antw. De raad wordt op diverse momenten betrokken: er zijn sinds maart 2017 elf informatiesessies en expertmeetings geweest om de gemeenteraad te informeren over de Omgevingswet. Ook staan de bij vraag 8 beschreven sessies open voor bezoek van de raadsleden: zij worden gestimuleerd om hierbij aan te schuiven en deel te nemen. De raad moet uiteindelijk besluiten over de deelvisies en in een later stadium over de volledige Omgevingsvisie.

3. Conclusies en aanbevelingen

De rekenkamercommissie is van mening dat de gemeente Doetinchem 'goed op weg' is met betrekking tot participatie. Medewerkers van de gemeente besteden naar onze indruk oprecht aandacht aan het verruimen van de mogelijkheden van inwoners, bewoners en maatschappelijke organisaties om inbreng te hebben in de inrichting van de lokale gemeenschap. Bovendien heeft de gemeente er blijk van gegeven om aan eigen initiatieven van inwoners alle ruimte bieden. Voor de terugblik in dit rekenkameronderzoek waren hoofdzakelijk kleinere participatieprojecten beschikbaar en dan met name in het ruimtelijk domein. In dit onderzoek zien we bij de vooruitblik dat er nu omvangrijke participatietrajecten op de gemeente afkomen.

Op onderdelen is er ruimte voor verbetering.

De gemeente Doetinchem heeft momenteel met de implementatie van de Omgevingswet en de aankomende energietransitie voor het eerst echt grote participatietrajecten. In deze trajecten is het zinvol om gebruik te maken van de opgedane ervaringen en rollen, verantwoordelijkheden en kaders voor het proces. Ten aanzien van de kleinere trajecten die zijn doorlopen, is dit niet gebeurd. In deze fase zouden wij adviseren om dat meer gestructureerd te gaan doen.

De rekenkamer begrijpt het uitgangspunt van de gemeente om niet 'te veel' vast te willen leggen als het gaat om uitgangspunten, spelregels en procedures met betrekking tot participatie. In de praktijk kan dit echter tot onduidelijkheid leiden bij betrokkenen, in het bijzonder bij de raad, maar ook bij inwoners, bedrijven en organisaties. In dialoog zal besproken en vastgelegd moeten worden hoever de gemeente Doetinchem wil gaan met participatie; gaat het om informeren, meedenken, meedoen of meebeslissen?

Daarna zullen op hoofdlijnen de rollen, bevoegdheden en verantwoordelijkheden van de diverse spelers binnen de organisatie moeten worden vastgelegd.

Om de ervaringen te borgen en ervan te leren is, het naar oordeel van de rekenkamercommissie noodzakelijk deze gestructureerd vast te leggen, stelselmatig te evalueren en wellicht op te nemen in een soort worktool participatie. Daarbij is het van belang om een balans te vinden tussen duidelijkheid, verwachtingen, proces én de ruimte om flexibel in te kunnen spelen op de wensen/inspraak van burgers/verenigingen/wijken/dorpen.

Aanbevelingen aan het college van b&w

De rekenkamercommissie doet op basis van het participatieonderzoek de volgende aanbevelingen aan het college met betrekking tot de omgang met participatie. De aanbevelingen hebben, zoals hierboven gedeut, voornamelijk betrekking op het vastleggen van een aantal kaders omtrent participatie.

Meer concreet beveelt de rekenkamercommissie aan om vast te leggen:

- de visie en de ambities van de gemeente;
- de rollen en verantwoordelijkheden van de diverse spelers binnen de organisatie (college, ambtelijke organisatie en raad);
- de wijze waarop participatie binnen een proces wordt ingericht;
- de wijze waarop op verschillen in draagvlak voor participatie in de diverse wijken en dorpen zal worden geanticipeerd;

- de lessen en ervaringen met eerdere participatie-initiatieven, op een dusdanige wijze dat deze zowel voor alle geïnteresseerden binnen de organisatie als de raad toegankelijk zijn;
- expliciete heldere communicatie over de uitkomsten m.b.t. participatie aan betrokkenen waaronder de raad.

Aanbevelingen aan de gemeenteraad

De rekenkamercommissie heeft de volgende aanbevelingen aan de gemeenteraad:

- bewaak dat het college van b&w in 2020 een voorstel voor de visie, ambities, rollen en verantwoordelijkheden, lessen en ervaringen met betrekking tot participatie voorlegt aan de raad;
- besteed aandacht aan het bepalen van een eigen standpunt over deze voorstellen, in het bijzonder de eigen positie en verantwoordelijkheden van de raad;
- bewaak dat het college van b&w (en de ambtelijke organisatie) in de praktijk de afgesproken uitgangspunten, spelregels en procedures respecteert;
- vraag periodiek om een overzicht van participatie-initiatieven en de ontwikkelingen daarin.

Bijlage A Geïnterviewde personen

#	Datum	Naam	Rol/Organisatie
1	27/08/2019	Yana van Tienen	Strategisch adviseur, gemeente Doetinchem
2	27/08/2019	Rody Poelhuis	Wijkregisseur, gemeente Doetinchem
3	27/08/2019	Tamara Otten	Wijkregisseur, gemeente Doetinchem
4	27/08/2019	Carine van der Linden	Communicatiemedewerker, gemeente Doetinchem
5	27/08/2019	Maaïke de Beukelaer	Procesleider, gemeente Doetinchem
6	02/09/2019	Helga Hogenkamp	Communicatiemedewerker Omgevingsvisie, gemeente Doetinchem
7	02/09/2019	Henk Garretsen	Bewoner, participant Centrumomgeving / De Veentjes
8	27/09/2019	Ingrid Lambregts	Wethouder en portefeuillehouder Omgevingsvisie, gemeente Doetinchem
9	27/09/2019	Mark Boumans	Burgemeester en portefeuillehouder participatie, gemeente Doetinchem
10	27/09/2019	Rob Janssens	Griffier, gemeente Doetinchem
11	27/09/2019	Tessa Baars	Strategisch adviseur, gemeente Doetinchem
12	27/09/2019	Paul van der Lee	Beleidsmedewerker maatschappij en wijken, gemeente Doetinchem
13	16/10/2019	Jeroen Schmaal	Ondernemer, participant Omgevingsvisie
14	16/10/2019	Mariska de Wilde	Bewoner, participant West-Indische buurt
15	17/10/2019	Henk Meijer	Bewoner, participant Schöneveld
16	18/10/2019	René Reumer	Bewoner / bestuurslid Doetebol, participant Schöneveld
17	18/10/2019	Coen Stevens	Buurtcoach Schöneveld, Buurtplein
18	18/10/2019	Edwin Legebeke	Ondernemer / participant Schöneveld
19	18/10/2019	Wim Varwijk	Ondernemer / participant Centrumomgeving / Terborgseweg
20	22/10/2019	Helene Tijssen	Bewoner, participant Omgevingsvisie

Bijlage B Bestudeerde documentatie

Documentnaam	Datum
Initiatiefrijk Doetinchem, Overdrachtsdocument voor lerende samenwerking	Februari 2018
Onderzoek naar de positie, rol en taak van wijkregie in de gemeente Doetinchem	November 2018
Plussenbeleid Doetinchem	April 2019
Coalitieagenda 2018-2022, Doetinchem werkt samen aan een duurzame toekomst'	
Visie op Dienstverlening	Mei 2019
Samenwerken in Doetinchem, Programmaboekje Verdiepingsslag Overheidsparticipatie	
Procesaanpak West-Indische buurt	Januari 2016
Verloop tweede fase en start derde fase pilot West-Indische buurt	Februari 2018
Duurzame energieopwekking in Doetinchem	November 2018
Duurzame energieopwekking, raadsbesluit	December 2018
Koersdocument Omgevingswet	Maart 2019